

Н 29-10

81.

Ф. П. БОРИСОВ

ПРОГРАММА

Комі кыв велӧдӧм жылыг медвозза
ступеньса школајасын

КОМІ ЊІГА ЛЕЗАНІН
СЫКТЫВНАР — 1930

H29-10

81.

д. п. БОРИСОВ

1 | Коми-3

3-1762

П Р О Г Р А М М А

КОМИ КЫВ ВЕЛӨДӨМ ЖЫЛЫГ МЕД-
ВОЗЗА СТУПЕНСА ШКОЛАЖАСЫН

Г.П.Б-ка обяз. экз.
Литр. 1930 г.
Акт № 2-1464

Коми ыга лезанин
Сыктывкар — 1930

**Д. П. Борисов. Программа по коми языку для школ I степени
На коми (зырянском) языке.**

Отпечатано в типографии
Коми Госиздата
в Сыктывкаре
Тираж 2.000
Облит № 119.
Зак. № 5094

1-ja во.

А. Сорһитны велөдөм.

1. Мичаа сорһитны велөдчөм.

Выл кывјас чукөртөм.

1. Гора сорһиө велөдөм. Медвоҗа луҗасад велөдчымыд зев полигтырји сорһитө. Пырые-пыр-жө ковмас школьнїкјасөс велөдны мичаа, гораа сорһитны.
2. Молида, жөмдавтөг сорһитны велөдөм. Уна был велөдчыјас школаын оз кужны лучкиа сорһитны: жөмдалөны, өтік кывсө унаыс шуалөны. Мукөддырји медвоҗа кывјассө сорһикуҗаыс шуасны гораа, а бөрја кывјассө җөбылтөны, гусаалөны. Тацөм һелучкиторјасыс былө велөдысмы пырые-пыр-жө колө сөлөмсаһ виҗөдлыны.
3. Ним, ов, виҗ да ас јылыс виҗтавлыны кужөм. Ковмас јонакод радејтны, мед ескө челадјас вермисны мыј сурө виҗтавлыны ас јылыс. Медвоҗа вежонјасын школьнїкјас јонҗыка кывзөны велөдысмы сорһи. Асныс омөлика-на, полигтырји шыөдчывласны. Ковмас најөс частөжык јуавлыны, частөжык коравлыны налыс иҗөтік виҗтјас ас олөм јылыс.
4. Серпасјас куҗа виҗталөм.
5. Јуасөмјас былө тыр јуөр виҗны велөдөм. Тані лоө бура ыҗыд уж. Комі челадјас гортын омөла велалөны јуасаңјас былө шыөдчыны тыр

ответөн. Унжыкыс велалёма жуасан былө вічны
жуөр өтік кывјөн. Ковмас велөдны, мед ескө ве-
лөдчыяс велалісны жуасанјас былө шыөдчыны
тыр, міча сорнікуџајасөн.

6. Кужны віставлыны: а) ічөтік сорнікуџајасөн
ас олөм жылыс;
б) сурөссө ічөтік вістјаслыс да
нігајаслыс лыддөм бөрын.
7. Вых кывјас (литературнөј) төдмалөм да
најөс чукөртөм.

Лыддысөм.

1. Комі грамотаө велөдчөм (буквар серті), сорніку-
џајас, вістјас, ічөтік нігајас лыддысны кужөм.
Мічаө, јаснөја лыддысөм: кужны сувтавлыны
чутјас, бөжачутјас бөрын.
2. Аскостын гусөн лыддысны велөдчөм. Гораа лыд-
дысөмөн уна ліпнөј вын мунө. Гораа лыддысө-
мөн мукөддырјі сөкыджыка гөгөрвоан гіжөдјастө.
Ас овмөсын міјан јонжыкасө лоө лыддысны гу-
сөн. Та серті өні школајасын јонакод-нін мөдіс-
ны велөдны аскостын, гусөн лыддысны. Кор че-
ладлы ічөтіка шедыштас-нін лыддысан грамота,
поџө гежөдініка кутчыслыны тајө уџас, поџө
сөтавлыны челадјаслы аскостын, гусөн лыддав-
ны ічөтік сөлөм былө воана вістјас.
3. Кывбурјас мічаа, гораа лыддыны кужөм.
4. Сорнітан нога вістјас мічаа лыддыны кужөм.

Гіжөм.

Вескыда пукавны, карандаш да ручка мічаа кутны
велөдчөм.

1. Комі кывјас грапа куџа гіжны велөдчөм.
2. Комі сорнікуџајас грапа куџа гіжны кужөм.

3. Ыжыд шыпасјас гїжны кужом.
4. Чутјас, бѣжачутјас, јуасан пас да чукѣстан пас гїжны велѣдчѣм.
5. дѣска вылыс ас тетрадјасѣ кїѣн гїжѣма сорнїку-
чајас да кывјас гїжалѣм.
6. Печата гїжѣд нїгајас вылыс гїжѣм.
7. Шѣм сертї ічѣтїк сорнїкучајас ас тетрадъ вѣлѣ
гїжалѣм.
8. Кужны кокныд пырыс гїжны: а) ассыд нїм, ов,
вїч, оланїн;
б) адрес пїемѣ вѣлѣ;
в) ічѣтїк пасјалѣмјас стенгазет-
јасѣ.

Грамматїка.

1. Сорнї. Сорнїкуча. Кыв. Шы. Кычїкѣн артмѣны
шыјасыс кывјас, кывјасыс сорнїкучајас, сорнї-
кучајасыс сорнїјас.
2. Сорнїкучајас помѣ чут пуктавыны кужѣм. Чут бѣ-
рын ыжыд шыпасјасѣн гїжны велѣдчѣм. Морт нїм-
јас, кар нїмјас, сїкт нїмјас, ва, ты нїмјас кужны
гїжавны ыжыд (гырыс) шыпассаң.
3. Комї шыјас да шыпасјас тѣдмалѣм. Шыјас да
шыпасјас јансѣдлыны кужѣм. Небыд да чорыд
шыјас тѣдмалѣм.
4. Небыд шыпасјас д, ч, ѣ, л, с, т сорластѣг кыв-
шѣрјасѣ да кыввојасѣ пукталѣм. (ѣед, а абу ded;
сурїс, а абу сурїс; нїга, а абу нїга; телега, а абу
телега і с. в.)

2-д во.

Сорнїтѣм.

1. Ас ујјас јылыс, тѣдмѣдѣмјас јылыс, ворсѣм-га-
жѣдчѣмјас јылыс вїставлыны велѣдчѣм.

2. Собранњѡјас вылын јуавны-вѣставлыны велѡдчѡм.
3. Бура кужны ѡтветјас вѣзны јуасанјас вылѡ.
4. Вѣтјас лыдѡм бѡрын кужны вѣставлыны ас кылѡн налыс тыртасјасѡ (содержанњѡ).
5. Кывбурјас велѡдчѡм, да најѡс вѣставлыны кужѡм.

Лыдѡыѡм.

1. Учебныкыс колан вѣтјас корсалѡм (оглавлѣнњѡ куѡа).
2. Аскостын, гусѡн, лыдѡысны велѡдчѡм. (Вермыны лыдѡыны аскостын бура ыжыд вѣтјас учебныкјас, да иѡтѣк нѣгајас).
3. Мѣчаа, сорнытѡм моз-жѡ, лыдѡыны кывбурјас да вѣтјас.
4. Газетјасыс иѡтѣк статѡјас да пасјалѡмјас лыдѡыны кужѡм. *
5. Лыдѡысѣг моз кужны чукѡртавны да пасјавны ас тетрадѡ гѡгѡрвотѡм кывјас.
6. Кужны лыдѡыны сорнытан нога вѣтјас. Велѡдчѡм ас вынѡн пуктавны иѡтѣк ворсанторјас (декламатсѣја, иѡтѣк спектакл).

Гѣжѡм.

1. Грапа куѡа гѣжны велѡдчѡм. дѡска вылыс сорныкуѡјас, лозунгјас да иѡтѣк вѣтјас гѣжалѡм.
2. Велѡдыс вескѡдлѡмѡн иѡтѣк планјас ужјас јылыс, экскурсѣјас јылыс да собранњѡјас јылыс гѣжалѡм.
3. Велѡдыс вескѡдлѡмѡн иѡтѣк вѣтјаслыс сурѡсјасѡ гѣжалѡм.
4. Пѡвескајас собранњѡ вылѡ, плакатјас, заявлѣнњѡјас артелѡн гѣжавны кужѡм.
5. Артелѡн пѣмѡјас да адресјас гѣжалѡм.
6. Ас ужјас јылыс пасјавны ас тетрадѡ велѡдчѡм.
7. Ас олѡм јылыс иѡтѣк вѣтјас гѣжалѡм.

Граммати́ка.

1. Јуалан, вісталан, горѡдан сорнікуѡјас. (Мішѡ, кытчѡ мунан? Бат вѡрын пес кералѡ. Віѡа олан, Міколај!)
2. Јуалан пас, горѡдан пас, да чут пуктавны кужѡм.
3. Кыѡікѡн артмѡ сорні. Шы. Кывјітѡд. Кыв. Горні.
4. Комі гора шыјас да шыпасјас тѡдмалѡм. (а, е, і, о, ѡ, у, ы).
5. Комі гуса шыјас да шыпасјас тѡдмалѡм. (ѡ, в, г, д, ѡ, ж, ѡз, ѡ, з, ј, к, л, ѡ, м, н, ѡ, п, р, с, в, т, ѡ, ч, ш, ц, ф).
6. Кыѡікѡн артмѡ кывјітѡд. Јітѡдана шыпасјас. Јітѡдантѡм шыпасјас. Ѳтпырјѡ шуѡна шыјас: ѡз, ѡ, ц, ч, ѡ, г, д, ѡ, к, п, т, ѡ.
- Нужѡдана шыјас: ж, ѡ, ш, в, в, з, ј, л, ѡ, м, н, ѡ, р, с, ф. Небыд шыјас: ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ. Чорыд шыјас.
7. Кык шыпасѡн гіжан шыјас (Мѡскѡс јагѡ **колья**. Арын **војјас** **немыдѡс**. Чертѡ-пурттѡ бовт да пуртѡ кылѡд і сіѡ воѡѡ).
8. Кыѡікѡн гіжѡны комі кывјасѡ „л“ да „в“. (Тѡв, а абу тѡл, вѡв, а абу вѡл, кыв, а абу кыл, нетав, а абу петал, повѡі а абу полѡі, пыравны, а абу пыралны, пыралѡј а абу пыравѡј і сіѡ воѡѡ).
9. „Ѳ“ да „Е“ гіжсан ног. Тѡдмавны, мыј уна јітѡда кывјын, медвоѡѡа јітѡдас кынѡі, некытчѡ оз гіжсы „е“, гіжѡ „ѡ“. Пѡчѡ, а абу пѡче, ловѡѡма, а абу ловѡема, віѡѡѡѡ, а абу віѡѡѡѡ. Ѳерт, тајѡ правіѡѡ оз пырны рѡч кывјас „теѡѡега“ „не-меч“ і с. в.). Тѡдмавны, мыј ѡтѡкјітѡда, куш асѡѡ шуѡывлытѡм, кывјасын оз гіжсы „е“, а гіжѡѡ „ѡ“): „Кытчѡ-нѡ-нѡ сіјѡ муніс!“, а абу „кытче-не-пе сіјѡ муніс“.

Мыј гіжеё роч кывпомјасё ҕебыд шыјас бёрын „ё“, алі „е“. (*собранныё, а абу собраҕҕе, заседаҕҕё а абу заседаҕҕҕе*).

10. „I“—„Ы“ гіжанног.

Кор гіжеё „Ы“ кывпомјасё.

- а) Тёдмалём, мыј сецём кывјасын, код былё поҕё пуктыны јуасан „мыј керны“, помјасас гіжеё „ы“, а оз „і“. (*Лукавны, сулавны, ымавны, саҕмыны, серавны, лукасны, гіжны, мёвпавны, пёрёдны, паскёдны, керавны, домавны і сіз воҕё*).
- б) Тёдмалём, мыј сецём кывјасын, код былё поҕё пуктыны јуасан „мыј керёны“, помјасас гіжеё „ы“, а оз „і“. (*ҕёбёны, вузалёны, кёмасёны, настасёны, гёрёны, кёзёны, вартёны, ізёны, со-јёны, јуёны, вурсёны, вёчёны, ыцкёны, куртёны і сіз воҕё*).
- в) Тёдмалём, мыј сецём кывјасё, кодјас былё поҕё пуктыны јуасанјас „мыј керісны, мыј керасны“, помјасас гіжеё „ы“, а оз „і“. (*Кутісны, кутасны, бырёдісны, бырёдасны, мёдёдісны, мёдёдасны, кёмёдісны, кёмёдасны, кётёдісны, кётёдасны, кос-тісны, костасны і сіз воҕё*).
- г) Тёдмёдём, мыј сецём кывјасё, кодјас былё поҕё пуктыны јуасан „кодлы“, помјасас гіжеё „ы“, а оз „і“. (*Мортлы, вёвлы, ыжлы, гёрдлы, тёлыслы, кымёрлы, тёвлы, јежыдлы, лёзлы, піналы і сіз воҕё*).
- д) Тёдмалём, мыј щёктана кывјас помё гіжеё „ы“, а оз „і“. (*Мішё, пуксы! Натал, четчы! Бостчы буржыка уҕазны! Иван гезсё катты! і сіз воҕё*).

Кор гіжеё „I“ кыв пёмјасё.

- а) Тёдмалём, мыј став мукёд кывјас помё (вывса кыв чукёрјас кынчі) гіжеё „і“, а оз „ы“.

Мыј кері? *Гіжі, лыдысі, варті, көмасі, настасі, ворсі, петалі, пыралі, нөбі, куралі, көрталі, рагі і с. в.*

Тащом кывјас дінас-кө содтыгасны кывјывјас, гіжеан-ногыс оз вежы: важ ногыс кутас гіжеыны „і“. Сің, прімер вылө богтам.

Мыј керіс? *Гіжіс, лыдысис, вартіс, көмасіс, настасіс, ворсіс, петаліс, пыраліс, нөбіс, кураліс, көрталіс, рагіс і сің воң.*

Мыј керін? *Гіжін, лыдысін, вартін, көмасін, настасін, ворсін, петалін, пыралін, нөбін, куралін, көрталін, рагін і с. в.*

Мыј керім? *Гіжім, лыдысім, вартім, көмасім, настасім, ворсім, петалім, пыралім, рагім, куралім, нөбім і с. в.*

Кыті? *Вөрті, грездті, јагті, расті, дорті, өтілаті, мөдлаті, өшінувті, мөдланөвті, етаті, сеті, есті, токыті, вывті, быдлаті і с. в.*

Kod i? *Чері — черіјас, шонді — шондіјас, јоді — јодіјас, тағті — тағтіјас, кельчі — кельчіјас, турі — туріјас-лөн, аскі — аскісан і сің воң.*

Кор? *Аскі, төнңі, бөрті, өні.*

Кущом? *Векні, кокні, носні, вөснi, кокнід, вөснiд і сің воң.*

„І“ — „Ы“ гіжанног төдмалөм — бура еөкыд уж. Өтік воөн он вермы став правілөјас јурјасө еүјны. Велөдчыејас јона сорлавлөны „і“ да „ы“. Сы-

3. Собраһһојас вылын кужны шыдчыны јуасанјасон да сорһіјасон.
4. Ічотік һігајас лыдһом бһрын вермыны ас кылһн виставны налыг тыртасјассо.
5. Готвотј план серті кужны вһчны ічотік вистјас.
6. Серпасјас јылыг молада виставлыны велодһом.

Лыдһыом.

1. Быд һігаыг вермыны короны колан вистјас (оглавленьһо серті).
2. Аскостын, гусһн, лыдһыны велодһом. (Вермыны аскостын лыдһыны час кымын шотчывтһг).
3. Гораа, сорһітһм моз-жһ, лыдһыны велодһом.
4. Газетјасыг лыдһыом челады голһм выдһ воана статтајас да мукһд пасјалһмторјас.
5. Деловотј статтајас лыдһыны велодһом.
6. Кһн гһжһматорјас лыдһыны велодһом (пһмһ, рһс-пһска, заявленьһо і сіз воҙһ).
7. Собраһһојас вылын вермыны молада, сорластһг лыдһыны кущһмкһ голһм выдһ воана вист, лһбһ газетыг пасјалһмторјас.

Гіжһм.

1. Отік грапа куца гһжны велодһом. Нһгајас вылыг сорһікуцајас да вистјас ас тетрадас гһжалһм.
2. Јуасһмјас выдһ вермыны гһжны тыр вочакывјас (отвстјас).
3. Вист лыдһом бһрын кужны вһчны ічотік план сіјһ вист јылыг.
4. Нһыжыд сорһікуцајасон гһжалһм-пасјалһм ас уж-јас јылыг, гортса да шкolasа олһмјас јылыг.
5. Пһмһјас, телеграммајас, сһм ыстан переводјас, рһспһскајас, протоколјас да мукһд тащһмторјассо гһжалһм.

6. Гаѣтјасѡ да чѣлад журналјасѡ кужны гѣжны да ыстыны ічѡтѣк пасјалѡмторјас.
7. Гѡтѡвѡј план сертѣ ас вынѡн ічѡтѣк сочиѣнѣнѡјас гѣжалѡм.

Грамматіка.

1. Кужны пуктавны бѡжачутјас ѡтѣк пѡлѡс кывјас костѡ. (*Бат, мам, Мѣш да Машѡ мунѣсны вѡрѡ щакла*).
2. Вежласана да вежластѡм кывјас. (*муна, мунан, мунѡ, мунам, мунанныд, мунѡны і с. в. Гашкѡ, бара, сскѡ, кѡнкѡ, буракѡ, колѡкѡ, быт-тѡ, быттѡкѡ і с. в. Мѣча вѡв. Јежыд јурѣі. Ыргѡн кѡш. Гѡрд армѣја і с. в.*)
3. Откалыда да уналыда кывјас. (*ме муна—мѣ му-нам, те мунан—тѣ мунанныд, сѣјѡ мунѡ—најѡ мунѡны. Вѡв—вѡвјас, морт—мортјас, вовлы—вѡв-јаслы, мортмы—мортјаслы і с. в.*).
4. Кыввуж. Кывјыв. (*гѣжа, гѣжан, гѣжѡ, гѣжѣс, гѣжѣ, гѣжѣн, гѣжалѣн, гѣжтѡг. Пель, пельтѡм, пельтѡг, пельлы, пельсан, пельѡ, пельам і с. в.*).
Кывјасые кужны јансѡдавны кыввуж да кывјыв (*кѡчлѡн зев куч пельыс. Керкаын пукалѡны том вѡјтыр і с. в.*)
5. Аскоѡалѡм. Кужны гѣжны тащѡм вежласана кыв-јас: *гѡгрѡс—гѡгрѡсжык, кыз—кызжык, ыжыд—ыжыджык, гырыс—гырысжык, важ—важжык, лѡз—лѡзжык, пѡс—пѡсжык і мукѡд тащѡм пѡлѡс кывјас.*
6. Тѡдмалѡм, кызікѡн вежласѡны када кывјас (*ке-ран-вѡчан*).

а) **Kada кыв ӳм.** (Мунны. *Мыј керны?*)

б) **Морта када кывјывјас.** *Онѣја када кывјас.*

Ӧткалыда.

Уналыда.

1-за морта—а (муна). ам (мунам)

2-д , —ан (мунан). анныд (мунанныд)

3-д , —ӧ (мунӧ). ӧны (мунӧны)

в) **Кољан када кывјас.**

Ӧткалыда.

Уналыда.

Адзылана кољан када кывјас.

1-за морта—і (муні) ім (мунім)

2-д , —ин (мунін) инныд (мунінныд)

3-д , —іс (муніс) існы (мунісны)

Ӧткалыда.

Уналыда.

Адзывтӧм кољан када кывјас.

2-д морта—ӧмыд (мунӧмыд) ӧмныд (мунӧмныд)

3-д морта—ӧма (мунӧма) ӧмаӧв (мунӧмаӧв)

д) **Локтан када кывјас.**

Ӧткалыда.

Уналыда.

1-за морта—а (муна) ам (мунам)

2-д , —ан (мунан) анныд (мунанныд)

3-д , —ас (мунас) асны (мунасны)

е) Щөктан када кыв. (г^іж—г^іжө^і, мун—мунө^і, лок—локто^і, чукөст—чу-көсто^і, пуксы — пукө^і, лыдды—лыддө^і, четчы—четчө^і, пөртчы — пөрт-чө^і і с. в.)

ж) Соөөан када кыв. (ог мун, он мун, ог мун—о^іө мунө, онө мунө, оз мунны).

7. Төдмавны, мы^і колан када кыв^іясө г^іжө^і „і“ а оз „ы“. Төдмавны, мы^і щөктан када кыв^іыв^іясө г^іжө^і „ы“, а оз „і“. (Ме пукс^і. Иван, пуксы! Мам чет-ч^іс. Мамө, четчы! і с. в.)

Колан воас велөдчыяс төдмалісны-нын, кытчө колө кыпном^іясө г^іжны „і“, а кытчө „ы“. Таво ков-мас колан када кыв да щөктан када кыв төдма-ліг моз сөмын вынеөдыштны важ велөдөмсө).

8. Велөдны сорластөг г^іжны „і“ да „ы“ кывшө^ір^іясө, (бөр^іжа кыв^іжітө^ід^іясө).

Төдмавны, мы^і уна жітөда кыв^іын, медво^із^іа жітөдыс кын^ічі, „г, к, н, з, ч“ шыпас^іяс во^ізын г^іжө^і ун-жыкыс^ісө „і“, а оз „ы“.

а) Г^іжігад оз ков термасны. Мунігад пырав! У^ічігад он кыв. Го^іжігад оз ков термасны.

б) Ковмас бура сор^інітны. Гө^інітам гортө.

в) Менө сущ^ііктөдлө. Ош та^іпікасө.

г) Важ^інык керкаын о^ілө пөрые^інык іч^ін. Пөрые^і-нык морт сулалө өш^інулын.

д) Шонді петігөн зор^ііз коемас. Пырі^ізөн с^ікөд ужавны.

е) Пөчөлөн вірічыс воеса. Кілчөдыс кал^іча. Мор-тыс, ты^ідалө, у^ічө лабічас.

Төдмавны, мы^і уна жітөда кыв^іясын, медво^із^іа жітөдыс кын^ічі, „т“ шыпас бөр^івылын г^іжө^і „і“, а оз „ы“.

(*Вартігад јона музан. Куртігад кокныд. Менсім картіѳс пачѳ шыѳітѳмаѳс. Налѳн тастіјасыс зев сѳстѳм*).

Гѳгѳрвоштыны велѳдчысјасѳс, мыј мукѳд шыпасјас вѳзвылын і бѳрвылын бѳрја кывјітѳдјасѳ пыр гіжѳѳ „ы“, а оз „і“. Тајѳ правилѳ улас оз сурны сѳмын со кушѳм кывјас: *кѳјін, тојін, козін, кујім, сѳзім, пѳјім, јанзім, колін, суніс, вѳлыс*. (*Велѳдыс меным сетіс кујім нѳга. Колѳ мунны еескыда і с. в.*).

4-d во.

Горнітны велѳдчѳм.

1. Кужны верстѳ јѳз собрањѳјас вылын ічѳтік докладјас вѳчавны. Кужны кушѳмкѳ тема вылѳ материалјас чукѳртны да вѳчны ічѳтік доклад.
2. Горні планјас вѳчны кужѳм да сїјѳ планјас сертіыс вѳставлѳм.
3. Кужны мѳчаѳ, сорластѳг, вѳставлыны наїзует велѳдѳм кывбурјас да мукѳд гіжасторјас.
4. Кужны ас кывјѳн вѳставлыны тыртасјасѳ кушѳм сурѳ лыдѳдѳм вѳстјаслыс да ічѳтік нѳгајаслыс.

Лыдѳдысѳм.

1. Быд нѳгаыс вермыны корены быдсама коланторјасѳ — колан вѳстјас, горнікучајас да лыдпасјас.
2. Кужны словарјасыс корсавны колан кывјас.
3. Јуасѳмјас вылѳ вермыны корсавны учебнікыс вѳча ѳтветјас.
4. Гаѳетјаскѳд да журналјаскѳд буржыка тѳдмасѳм. Гаѳетыс да журналыс вермыны корсавны колан

торјас. Верстѣ јѣз пѣвсын велѣдчыны гораа, мичаа лыддыны колан вѣтјас нѣгајасы, газетјасы да журналјасы.

5. Кужны лыддыны быдсама кѣн гѣжѣда кабалајас: пѣмѣјас, протоколјас, ескѣданпасјас і мукѣд сѣщѣмторјас.
6. Аскостын лыддысѣм. Велѣдны аскостын лыддыны комі лѣтература: ічѣтѣк нѣгајас, вѣтјас, журналјас, газетјас. Велѣдны бѣрјыны колана нѣгајас да мукѣд лѣтература.

Гѣжѣм.

1. Ѳтѣк грапа куѣа ѣджѣкод гѣжны велѣдѣм.
2. Грапѣттѣм кабаляѣ вескыда гѣжны велѣдѣм.
3. Ас план сѣртѣ кужны гѣжавны быдсама вѣтјас, јуѣрјас.
4. Кужны гѣжавны ічѣтѣк докладјас ас план сѣртѣ.
5. Аскостын, ас вынѣн сочѣненѣѣјас гѣжалѣм: газетјасѣ статѣјас да пасјалѣмјас, днѣвнѣкјасѣ ас олѣм јылы да ужалѣм јылы вѣтјас, сѣтѣјас, пѣслѣвѣчајас, сыланкывјас да мукѣд сѣлѣм вылѣ воанаторјас.
6. Вѣт лыдѣдѣм бѣрын вермыны гѣжны сылы тыртассѣ.
7. Воѣд нуѣдны уж дѣлѣвѣј кабаляјас гѣжалѣм јылы: телеграммајас, сѣм ыстан бланокјас, јуѣрјас, рѣспѣскајас, дѣверенносѣјас і мукѣд тащѣм кабаляјас гѣжалѣм.

Грамматѣка.

1. Тѣдмавны, кыѣікѣн вежласѣны емакывјас.

Падѣж кывјывјас:

Асалы кывјывјас:

мѣс.

мѣскѣј.

лѣн — Мѣслѣн.

Мѣскѣјлѣн.

лы — Мѣслы.

Мѣскѣјлы.

лыѳ	—	Мѳслыѳ.	Мѳскѳлыѳ.
лаѳ	—	Мѳслаѳ.	Мѳскѳлаѳ.
ла	—	Мѳсла.	Мѳскѳла
ын	—	Мортын.	
ыѳ	—	Мортыѳ.	Мѳскѳыѳ
ѳаѳ	—	Мортѳаѳ.	Мѳскѳѳаѳ.
ѳ	—	Мортѳ.	
ѳс	—	Мо ртѳс.	
ѳн	—	Мортѳн.	
ѳd-ті	—	Вѳрѳd, вѳрті.	
ѳз	—	Мортѳз.	
кѳd	—	Морткѳd.	
тѳг	—	Морттѳг.	

2. Велѳдчыѳѳасѳс рѳгѳрвоштыны, мыј таѳікѳн-жѳ веж-
ласѳны лыд петкѳдлыѳ емајас, тѳдчан петкѳдлыѳ
емајас да морта кыјас.

а) ѳтѳк, кык, даc, кыѳ, со, кыжѳ і с. в.

б) лѳз, гѳрд, ыѳжыд, мѳстѳм і с. в.

в) ме, те, ті і с. в.

3. Чукѳстан кывјывјас тѳдмалѳм. (Кѳчѳј, чѳјѳј, лѳз-
жѳ менѳ уѳны! Мамѳ, лок татѳѳ! і с. в.)

4. Вежластѳм кывјас. Нѳмтан. (Гѳрд арміја. Гажа јаг.
Јѳжыд дѳра. Мѳдыжыд пон. Мѳдбур морт і с. в.).

5. Кывбѳр.

(Ош јылыѳ јона сорнѳтѳсны.

Керка бердын пукалѳны.

Уѳжалѳг кѳстѳ морт вѳсмѳс.

Пызанулын кан.

Туј нуѳа мунѳны вѳјтыр. і с. в.).

6. **Кывторјас.** (*јона-жѳ-пѳ сѳѳ ыжыд! Мѳча-жѳ-нѳн сы-
лѳн пон! Кор-нѳ-нѳн волам гортѳ! Кытчѳ-нѳ те
мунан? і с. в.*).

7. **Јуракыв. Віѳт.** Горнѳкучајасѳ вермыны корсны
јуракыв да віѳт. Горнѳкучајасѳ быд кыв вылѳ
вермыны пуктыны јуасан.

8. **Грамотнѳја гѳжны велѳдчѳм.**

а) Чукѳстан емајас бѳрын кужны пуктавыны бѳ-
жачут да горѳдан пас. (*Машѳ, мун ѳдјѳ шко-
лаѳ! ѳдјѳ мун школаѳ Машѳ! ѳдјѳ те, Машѳ,
мун школаѳ!*

б) Лыд петкѳдлыѳ емајас гѳжны кужѳм. (ѳтлаын
гѳжѳѳны: *дасѳтѳк, даскык, даскујѳм, даснол,
дасвіт, дасквајт, дасвіѳм, даскѳкјамыс, дасѳк-
мыс, віѳмдас, кѳкјамысдас, ѳкмысдас, кыксо,
кујѳмсо, нолсо, вітсо, квајтсо, віѳмсо, кѳкја-
мыссо, ѳкмыссо. Торјѳн гѳжѳѳны: кыѳ кык,
кыѳ кујѳм, комын кык, комын ѳтѳк, нѳламын
ѳтѳк, нѳламын кык, ветымын віт, квајтымын
ѳтѳк, віѳмдас квајт, кыксо нол (204) і сѳѳ
возѳ).*

в) Кывјас костѳ жењыд тѳре пуктавыны велѳдчѳм.
(ѳтѳкпѳлѳс кывјас костѳ, кодјас прамѳјасѳ абу-
на јѳтѳѳмаѳѳ: *аја-пѳја, лун-лун, корыѳ-вотыѳ,
кѳщ-кащ і с. в.*).

Кывтор костјасѳ жењыд тѳре пуктавыны велѳдчѳм.
(*ѳјја-жѳѳ-нѳн тајѳ олѳм! Он-жѳѳ-ѳд сѳѳѳ адзы
немыднад! Понјыд-тај-пѳ јона-жѳѳ вежѳѳра! і
сѳѳ возѳ).*

г) Нѳмтан кывјас гѳжны велѳдчѳм. Тѳдмалѳм, мыј
нѳмтан пыр гѳжѳѳ торјѳн мукѳд кывјасѳыс, а
оз ѳтлаын. (*Куѳ јурѳѳа морт, а абу куѳ-јурѳѳа
морт Јежыд коктѳ ковмас најтѳѳтны, а абу је-
жыд-коктѳ ковмас најтѳѳтны. Сандрѳ Петра
Мѳш, а абу Сандрѳ-Петра-Мѳш. Сандрѳ Васѳ,
а абу Сандрѳ-Васѳ).*

д) Векыда кужны гіжны со кушом ымтаняс. *мыдыжыд, медбур, медгөрд, медміотм, медчоскыд, а абу мед ыжыд, мед бур, мед гөрд і сіз вöзö.*

Тажö мортыс медбур. Мед бур - кө, меа ас бурнас олö. Медым бур-кө... Меджа бур-кө і сіз вöзö.

е) Кужны öтлаö гіжны со кушом кывјас: *öткымын, öткоö, тешкоö, ымкоö, сојанін, бала-бөж, сінва і с. в.*

(Тащом кывјасыс **сулалöны** ыкемын гөгөрво-ана кывторјасыс, но лыд-дам і јурö бөстам мі најöс кычі öткпöлöс, топыда јітöм кывјас).

ж) Кужны торјөн гіжны кывбөрјас (*машіна ко-да, пызан сајын, рыныш улын ва пукалö, кер-ка бердын, дөска дорын і с. в.*).

з) Велöдчыны гіжанпасјас пуктавны јуасом-віста-öм сорныкучајасö.

(*Паш мунö гортö. Пашö, кытчö ветлін?*

— *Ме ветлі јагö. Мыјла ветлін?*

— *Ветлі вöравны).*

Комі кыв программа јылыс ічöтөк тујдödjас.

Міјан комі школајасын öнöч-на абу программа комі кыв велöдöм јылыс. Унжыс велöдыс ужалö сізі, кычікөн сылы аслыс кажітчö буржык.

Öтөк школајасын комі кывјö јона кутчысöмаöс, сені уж мунö бура пыдікоö. Мукöд школајасын комі кыв велöдöм пуктöма зев омöла.

Почö вескыда шуны: мі ег-на школајасын комі кыв велöдöм јылыс мöдöдчылö öтөк тујöд. Бура уна

міжан лоі відлалёма велөдчыяслыг тетрадјас. Сіјө тетрадјасыс петкөдлөны,мыј быд школаын гіжөны аслыс ногөн. Мукөдлаын во кык-кујім гіжасны өті ногөн, а выл велөдыс-ёё локтас, школаын мөдөдчасны сіјө-жө кывјассө гіжны мөд ног. Өтік школаын, өтік велөдыскөд өттор-мөдтөр пыралас комі кыв јылыс јурјасө, а мөд школаын мөд велөдыскөд кутас сіјө бөр петавны да рагавны.

Оз-жө поч зев опкыны і сорнїтны да лыддысны велөдчөм уж. Сени сізікөн-жө мі егөј-на вермө корсавны прамөј піскөсјас. Мічаа сорнїтны мі асным-на огө кужөј, челадөс сетчө омөла-жө велөдам. Емөс уна школајас, көні нөтік оз велөдны аскостын, гусөн, лыддысны. Нәјө вела-лөмаөс пыр гораа ызгыны. Тујвывјасын лібө лыддысан керкајасын, а мукөддырјі і гортаныс налы сөкыд нїга вылө пуксыны.

Возө, бара-жө шуам, міжан омөла-на шедалөма літе-ратура кыв да сорнї. Мукөддырјі мі ог вермө вөчны гөгөрвоана віет лібө гіжөд. Уна школа-јасын тајө ужыс вылө абу-на сөлөмсаң ві-зөдлөма.

Почө шуны, мыј комі кыв велөдчөм јылыс міжан шко-лајаслы јона-на ковмас мыреыны.

Школаын велөдчөм—сөдјөд кајөмкод-жө. Велөдчыс, ступеңыс ступеңө кајө возө. Быд бөрја ступең-јасын сылөн ужјас возө і возө паскалөны. Кок-ныңд ужјассан велөдчыс матысчө сөкыд ужјас дінө.

Комі кывјө велөдігөн міжан колө корены сещөм туј, коді ескө мед верміс ступеңыс ступеңө нүсдны школьнїкјасөс векныңдїк, кокныңд ужјассан пас-кыджык, сөкыд ужјасө.

Тащөм туј мі вермам корены секі, кор міжан лоө ку-щөмкө программа комі кыв велөдчөм јылыс. Про-

лөсөдҗык төдмавны гижиг мөз. Мед велөдчыҗас
јонҗыка виҗөдалоны, кыҗикөн гижө сөкыд кывҗас,
да мед сы бөрын јонҗыка асныс тетрадҗас вылө
гижоны.

Та понда ми ег бостө программаө Лыткинлыс грамма-
тикасө ставнас. Бокө колны: „када кыв динвуж
суффиксҗас“, „төдчан пөткөдлыс емаҗас“, „вежтас
емаҗас“, „урчитан“, „јитөдкыв“, „сорникост кыв“,
„содтысана кывҗас“. Ми могыс тајө төрминҗасөн
ичөт школаҗасын оз-на ков төдмасны. Бурҗык
бостны некымын медеа төдчана кывҗас да ви-
җөдны, кыҗикөн најө вежласөны да гижөны. Си-
җикөн ми и вөчим. Колөмторҗассө, җөрт, ковмас
төдмавны 5-өд группаҗасын.

2. КЫҢКӨН ЛОИ ЈУКЛӨМА ПРОГРАММАЛЫС МАТЕРИАЛ ВОГӨГӨР КЕЖЛӨ?

Тајө јуасөм вылө мичаө јуөр виҗны огө-на вермөј.
Практикаыс-өд ачыс висталас.

Ми ескөн зилім быд группалы сетны материал вогө-
гөр тырмөм вылө. җөрт, вермас лоны өтарө-мө-
дарө катласөмҗас. Гапкө мукөд группаҗаслыс ковмас
чинтыштны программасө, а мукөдыслы содтыштав-
ны сы пыдди. Велөдыҗаслы аслыныс та јылыс
ковмас пасҗавны. Бур программа өтик здукөн оз
артмы. Программа воыс воө пыр бурмө, вынсалө.
Вынөдны да бурмөдны сижө вермам өтвылысөн,
кор кутасны отсавны асныс велөдыҗас.

Медвоҗҗа во.

Медвоҗҗа группаын ми могыс зев сөкыд уҗҗас оз
лоны. Унҗык пөраыс кутас мунны лыдҗыны
велөдчөм вылө, буквар серти. Унҗык велөды-
гыс букварнад кужө-нын уҗавны.

Сокыджые лоь велодны мичаа, гораа сорнитны да гра-
мотноја гижны.

Сорнітны велодан ужё кёлё медвозза лунјассаа пыр-
жё кутчіены. Мукёд челадыс школаад вывті
рамёс. Оз весі і сорнітны. Мукёдыс велёдыскёд
оз і лыст сорнітны, гуёён нырпырыс мыжкё шу-
ыштлас да бара чёвусас. Сещём челадыс ковмас
возёжык пукёодны, частёжык накёд бајітны. Ков-
мас тёдмавын зонвіцадыс-ё најё, бура-ё адзёны да
кылёны.

Ыжыд отсөгтор та жылыг вермасны сетны серпасјас. Велөдые серпасјас вылыг пыр вермас челафјас-көд кушөм колө сорнө нуөдны. „Мыј тајө серпасыг те адчан? Мыј сөјө керө? Коди сылы отсалө?“ i с. в.

Тащом жуасомјас серпасјас сергі бура јона верман
вочавны. А велодчыгаслы сіјо і колѳ. Быд жу-
асом најѳ толкмѳдѳ, воѳ кыскѳ. Нарошнѳ бѳрјѳм
серпасјас мјан школајасѳ ѳдјѳжык колѳ лѳсѳд-
ны. Та јылыг велѳдыгаслы колѳ јонакоѳ мѳв-
пыштны.

Горнитны велөдигөн пондас суравны сещөм кывјас,
кодјасөс нигајас вылыс гежөда аңывлан. Сіјс
кывјасыс пырөмаөс сөмын некымын өіктса сор-
нјасө. Со мі література кыв моз-кө шуам: „Ічөт
пон јона увтө“, а тајө-жө горнјкучасө мукөдла-
ын шуөны мөд ногөн. Удораын шуөны: „Поні
пон јона увтө“. Улыс Ежва ју вылын шуөны:
„Җөла пон увтө“ і с. в.

Сің-жө позѣ шуны і мукѣд пѣлѣс кывјас јылыс (кыр-
чој, гынсапѣг-валѣгі, нарман-курап і с. в.).

Оз ков тупкыны тащом кывжассö. Мед челад сорни-
тöны сичи, кычикöн најö велалöмаöс гортын. Че-
лад сорни пöвсын емöс уна мича, аслыс нога
кывжас, коджасöс ми ог-на i tödö. Кымын уна
разнöй пёлöс кывжас челад tödöны, сымын бур:

мічаа сорнітѡм секі ѡдјѡнжык артмѡ. Комі літэ-
ратура кыв міжан пыр-на јона быдмѡ. Велѡдые-
јаслы колѡ ескѡ заводітлыны чукѡртны сецѡм
міча кывјассѡ, кодјас пырѡмаѡе ловја сорніѡ, а
нїгајасѡч абу-на воѡмаѡе. Сецѡм словарјасыс, мі
могыс, јона ескѡ вермасны лептыны комі літэра-
тура кыв.

Гіжны велѡдігѡн ужјас лоѡны сѡкыджыкѡе. Міжан
абу-на ѡтік пѡлѡс чорыд тудѡдјас гіжны велѡ-
дѡм јылыс. Унжык војтырыс гіжѡны аслас самѡн.
Нїгајас гіжалѡма уна пѡлѡс ногѡн-жѡ. Велѡдчыс-
јаслы мукѡддырјі јона ковмылѡ мѡвпавны, кызі-
кѡн гіжѡ сецѡм кывјас. Ѳтік нїгаыс најѡ ад-
чывлѡны ѡтік ногѡн гіжѡм кывјас. Мѡд нїгаын
сіјѡ-жѡ кывјассѡ адчывлѡны мѡд ногѡн гіжѡмаѡн.
Мукѡддырјі велѡдыс сецѡм кывјассѡ щѡктѡ гіж-
ны којмѡд ногѡн. Тазікѡн мі чѡладјасѡс ічѡт выв-
сань падмѡдам. Сѡерт, тащѡм ужыд абу бур.
Колѡ ескѡ гіжѡм јылыс ѡдјѡнжык лѡсѡдны ѡтік
пѡлѡс чорыд тудѡдјас.

Сы јылыс тавѡ тулысын чукѡртчыліс Комі лїнгвістї-
ческѡј конференцїја. Сїјѡ сѡтїс нѡкымын тудѡ-
дјас. Сїјѡ тудѡдјас сѡртї ковмас лѡсѡдны велѡ-
дчысјаслы ѡсѡгтор. Ѳні тајѡ программаѡ мі
пыртїм лїнгвістїческѡј конференцїјалыс вїсталѡм-
торјас, да В. І. Лыткін граматїкаыс гіжан пра-
вілѡјас.

Велѡдыслы ковмас аслыс медјона тѡдмавны Лыт-
кінлыс граматїка да конференцїјалыс резолю-
тїјајас. Секі ещѡ гіжан тујјасыс вѡссалас. Сѡерт,
гіжѡмын уна нѡлучкїјас-на емѡе. Унатор јылыс-на
пѡзѡ венчыны. Медуна ѡшыбкајас артмѡ жѡныд
тіре пуѡталїгѡн. Тајѡ војасѡч зев сѡкыд вѡлі тіре
пукталѡм уж. Конференцїја вылын јона кокѡ-
дісны тајѡ ужсѡ.

Медвоҗа группаын жеңид тире гижом жылые тајо војас јона-на лоас гадајтчыны. Правілөјас выльөс, а һигајас пыр-на важөс. Школһикјас өһи велөдчасны гижны важ һигајас вылыс, а во мөд-којмөд мыҗи ковмас кутчысны выль һигајасө, да вунөдавны важ ногөн гижомјас. Тащөм чорыда төдчан разгалөмјассыс ескө колө школајасын видчысны. Сіјө зев еөкыд велөдчысјаслы. Сы понда ми щөктам, мед ескө пыр-жө, өһија војассан школајас кутчисны выль грамматика куҗа гижны велөдны. Мед ескө најө пыр-жө бостасны отсөгторјас выль Лыткһнлыс грамматикасө да конференцисјалыс резолютисјасө.

Аслыс велөдысмы - кө сурөсјасыс шедалас, поҗө-һин секі школһикјасөс нүөдны вескыд тужөд. Секі верман-һин өшыбкајасыс видчысны.

Медвоҗа группаын гижны велөдөм жылыс ми вермам сөтны со кущөм сөветјас:

1. Велөдчысјасөс колө гижөдны дөска вылыс, һибө һига вылыс. Велөдыс мед ачыс гижалө дөска выльө ічөтік сорһикуҗајас да вистјас, а велөдчысјас мед сіјө гижалөны ас тетрадјасас. Колө төждысны, мед ескө гижигөн өтлаын ужалісны пель, сін і кі. Секі еөкыд кывјастө өдјөнҗыс велалан гижны.
2. Гижан сорһикуҗајасөс да вистјасөс быд урок кезлө колө нарошнө бөрјыны. Өһи оз поҗ гижөдны велөдчысјасөс кущөм сурө һигајас вылыс. Ми шулим-һин, мыј һигајас мијан абу өтік пөлөс гижөдаөс. Быд һига выльө оз поҗ надејтчыны. Сорһикуҗајас бөрјысны јона отсалас Лыткһнлөн „Ічөт школын комі грамматикаыс“ (петөма - на 1925 воө). Сіјө һигаыс мукөд дырји поҗө бөстны җоһнас став упражһеннөјасөс. Сіјө һига куҗаыс мијан вөчөма тајө программалыс кыз вынсө.

3. Медвоҗаа группаын оз ков објаснајтны, мыјла гѣжсѳны кывјас таҗикѳн, а оз мѳд ногѳн. Сѳмын колѳ частѳжык петкѳдлыны налы сѳкыда гѣжсан кывјас, мед ескѳ најѳ јаснѳјажык кутасны сулавны сѳнвоҗын.
4. Колѳ јона радејтны мѣчаа, сѳстѳма гѣжѳм јылые. Медвоҗын колѳ велѳдны рѣсујтчыны. Рѣсујтчѳм јона отсалѳ кѣлы, да чуҗјаслы. Первој буржык заводѣтны гѣжны карандашѳн, да кык грапа куҗа. Чернѣлаѳн гѣжны оз ков термасны. Кымын дыр гѣжасны карандашѳн, сѳмын мѣчаѳ велаласны гѣжны чернѣлаѳн.

Mѳd во.

Горнѣтны да лыдѳысны велѳдчѳм јылые тајѳ воын зев сѳкыдторјас оз ло. Важ вуҗјассалѳмјассѳ ковмас вынѳѳдны јонжыка. Сѣјѳ вѳчны колан вога тујјас куҗа абу-нын зев сѳкыд.

Јонжыка ковмас мырсыны граммати́ка велѳдѳм јылые да грамотнѳја гѣжѳм јылые. Тајѳ во вылѳ усѳ бура уна сѳкыдторјас. Ковмас тѳдмавны, кычѣкѳн гѣжсѳны комѣ кывјасѳ „л“ да „в“, „ѳ“ да „е“, „і“ да „ы“. Велѳдчысјас татчѳ меуна ѳшыбкајас вѳчѳны. Поҗѳ шуны, тајѳ јукѳдјасыс медеѳкыдѳе. Велѳдчысјас јона падмылѳны тащѳм шыпаса кывјас гѣжѣгѳн. *Тѳв*, алы *тѳл*? *Вѳв*, алы *сѳл*? *Кыв*, алы *кыл*? *Пѳчѳ*, алы *пѳче*? *Ловѳѳма*, алы *лѳвѳма*? *Пукѳѳ*, алы *пукѳы*? *Шондѳ*, алы *шонды*? *Вурсыны*, алы *вурсѣны*? Став тащѳм кывјасыс шусѳны пѳштѣ ѳткоѳа, а вермѳны гѣжсыны унапѳлѳс ног. Сѣјѳн, тајѳ кывјас гѣжѣгѳн јешщѳ-нын сѳкыд.

Лыткѣн граммати́каын „л“ да „в“ „ѳ“ да „е“ „і“ да „ы“ гѣжанног урчѣтѳма прѳјѳѳтны кык воѳн, медвоҗаа группаын да мѳдын. Мѣ могыс-кѳ, тајѳ материал кык во пѣјѳ җе кычѣкѳн оз вермы тѳрны.

Тажо прѣдлѣтїгѣн ковмас тѣдмавны бура уна правѣлѣјас, а мѣдѣд वोа школьнїкјаслы сїјѣ абу кокнѣд. Сы понда мї программаѣ мѣдѣд группалы гујїм ещажык матерїал. Со мыјјас:

- а) Кык шыпасѣн гїжан шыјас.
- б) Кычїкѣн гїжеѣны комї кывјасѣ „л“ да „в“, „ѣ“ да „е“.
- в) Кор гїжеѣ „ы“ кывпомјасѣ.
- г) Кор гїжеѣ „ї“ кывпомјасѣ.

Кѣмѣд во вылѣ мї вештїм „ы“ да „ї“ кывшѣрјасѣ гїжаннѣг. Мї чайтам таяе лѣкыс оз ло, а лѣѣ унжык бур. Сѣкыдторјас оз ков ѣтпырыѣн јурѣ пыртны. Велѣдыслы, кор кутас сїјѣ школьнїкјасѣс гїжѣдны, ковмас вунѣдлыны сещѣм кывјас, кѣнї шѣрас кылѣ „ї“ лїбѣ „ы“. (Велѣдчым, урчїтан, лѣсыдїнїк, бырѣдїгѣн і с. в.).

Ташѣм кывјаса сорнїкучјас оз ков гїжѣдны. Тажѣ уж мѣдас кѣмѣд группамын.

Мѣдѣд группамын ковмас јонакоднїн тѣдмавны комї шыјас да шыпасјас. Гѣра шыјас. Гѣса шыјас. Кор тајѣ лѣѣ тѣдмалѣма, секї почѣ вїставлыны, кычї артмѣ кывјїтѣдјас. Та бѣрын ознїн ло зев сѣкыд вужны грамотнѣја гїжны сещѣм кывјас, кѣнї ѣткоѣа моз кылѣны „в“ да „л“, „ы“ да „ї“, „ѣ“ да „е“. Шыпасјас да кывјїтѣдјас тѣдмалѣм бѣрын кокнѣджык лѣѣ гѣгѣрвоавны ташѣм правѣлѣјас:

- а) Кывпомјасѣ (кывјїтѣд помјасѣ сїч-жѣ) пыр гїжеѣ „в“, а оз „л“ (*Кыв*, а абу *кыл*, *петав*, а абу *петал*).
- б) Гѣра шыпасјас возвылын пыр гїжеѣ „л“, а оз „в“ (*Вѣлѣн*, а абу *вѣвѣн*; *петаламѣ*, а абу *петавамѣ* і с. в.)

„Ы“ да „І“ гїжаннѣгѣ велѣдны лѣѣ сѣкыджык. Сетчѣѣ ковмас велѣдчыны пуктавыны кывјас вылѣ

јуасанјас. Mōdōd группайн медвоґа во жынјас колō ескō велōдчыґасōс тōдмōдны-нын, кушōм кывјас вылō сорныкуґажасын кушōм јуасанјас поґō пуктавыны.

Сетчō-кō велаласыны, кокныджык лōо грамотнōја гижны „i“ да „y“ кывпомјасō (сiґ-жō кывјивјасō). Кокныджык лōо јурын кутны тащōм правiлōјас:

а) Сещōм кывјасын, кодјас вылō поґō пуктавыны јуасан „мыј керi“, помјасас пыр гiґжō „y“, а оз „i“. (Лōсавны. Гiґжны. Гōрны. Сулавны i с. в., а абу лōсавнi. Гiґжнi. Гōрнi. Сулавнi i с. в.)

б) Сещōм кывјасын, кодјас вылō поґō пуктыны јуасан „Кодлч“, помјасас гiґжō „y“, а оз „i“. (Мортлы, а абу мортлi; вōралылы, а абу вōралiслi i с. в.)

в) Сещōм кывјасын, кодјас вылō поґō пуктыны јуасан „Мыј керны“, помјасас пыр гiґжō „i“, а оз „y“. (Гiґжi, а абу гiґжы; лыддысi, а абу лыддысы; кōмасi, а абу кōмасы i с. в.)

Тащōм правiлōјасō тајō воын бура уна ковмас тōдмавыны. Серт, грамматика велōдiгōн оз ескō ковмыреыны уна правiлōјас пōвстын. Но танi мi „i“ да „y“ гiґжанног јылыс правiлōјастōг некыґiкōн огō бергōдчō.

Оз-ōд ков став правiлōјасō наiзугъ велōдны. Сетыс уна пōлза оз лo. Колō тōждыны, мед велōдчыґас тōдōны, вежōртōны асыныс ужјасō.

Бур ескō вōлi, велōдыс-кō вōчiс нарошно сещōм стeнō ошōдан табытса да тувјалис сiґō велōдчыґаслы оiн воґō. Сещōм табытсаыс вермас сетны уна буртор. Поґō вōчны сiґō тащōм фoрмаōн.

Кор гіжеё кывпомјасё „Ы“, а оз „І“.

1. Мыј керны? Кёмасны. Пастасны. Пукавны.
Кёчны. Гёрны. Пішовтны.

2. Мыј керёны? Кёмасёны. Пастасёны. Пука-
лёны.

Мыј керасны? Ужаласны. Шојтчасны. Вет-
лёдласны.

Мыј керісны? Мунісны. Щёктісны. Вештісны.

3. Кодлы? Мортлы. Мёслы. Понлы. Г'ёл-
лы. Озырлы. Челады.

4. Мыј-кё вёч! Машё, пуксы! Іван, четчы!

Мыј-кё кер! Пашё, лыды! Ödjö möddчы!
(щёктан кывпомјасё)

Тащём формаён-жё позас вёчны мёд табытса. „Кор
гіжеё кывпомјасё „І“, а оз „Ы“.

Дерт, табытсаё ковмас гіжавны медёкыд кывјас, ков-
мас гіжавны гырыса, јаснёја, мед кывјасыс сі-
чікён і пырёны сіңјасад. Нёшта бур лёб, краси-
тан-кё гёрд черёлаён, лёбё краскаён, ёкыда
гіжеана шыпасјас лёбё кывјітёдјас. Кывјасыд
секі јонжыка кутасны сінмад четчыптны.

Роч школајасын, роч кылё велёдігён тащём табытса-
јаснас јона отёгасёны. Міјан комі школајасё
колё-жё. Војтырёс велёдан јукёдјаслы колё та-
щём табытсајасё нарошнё печатајтны, да шко-
лајаслы ыставны.

Кожмёд во.

Кожмёд группанын мукёд ужјас серті јонжыка ков-
мас вічёдлыны сочіфёньё гіжём вылё. Вескыда
позё шуны сіјё уж міјан комі школајасын пук-

төма омөла. Гежөда школајасые сурлывлө велөдчыејаслөн аслас гіжөм сочїнењњөјас. Унжык школајасын гіжөны ыгајасые стаггајас лыддөм бөрын. Сы понда велөдчыејаслые тетрадјасые он адчывлыв гіжөдјас, кодјас ескө мед вөлі вермөны петкөдлыны челадые думјас, олөмјас, ужјас да аслыс пөлдөс самјас.

Сочїнењњөјас пофө заводитны гіжны којмөд вөсањ. Тајө ужыс вьлө велөдчыејаслы колө вїжөдлыны буржыка.

Медвозын пофө сетны кущөмкө тема да сылые тыртассө јуклыны јуасанјасөн. Сїјө јуасанјассө гіжавны дөска вьлө. Ответјас школьыкјас гіжаласны ас тетрадјасас.

Бөстам тема: „Мїјан еїкт“.

Мыј мї вермам гіжны ас еїкт јылые? Велөдые да велөдчыејас өглаын тајө тема јылые вермасны дөска вьлө төчны со кущөм јуасанјас:

- а) Кызі шугө мїјан еїкт?
- б) Көн сїјө сулалө? Кущөм ју пөлөн?
- в) Кымын олые мїјан еїктын?
- г) Мыјјас ужалөны мїјан еїктын?
- д) Кущөм вьл бурторјас колө вөчны да лө-өөдны мїјан еїктө?

Ответјассыс тащөм јуасөмјасыс вьлө вермас-нын артмыны ічөтік сочїнењњө.

дыржык-кө тащөм темајасыс вьлө гіжан, бөрнас туј-јасыс асныс кутасны суравны.

Недырмыет, пофө велөдчыејаслы сетны уж, мед најө асныс гөтөвөј тема серті пукталасны первој јуасанјас, а бөрнас ответјас гіжаласны ас тетрадјас вьлө.

Во помас поѣ-нын пробужтлыны сочиненъѣас гѣжны куш аскостын. Велѣдыс сетас тема, а велѣдчысѣас сы јылыс гѣжасны сочиненъѣ.

Таѣкѣн нѣжѣнѣк колѣ велѣдны сочиненъѣас гѣжны, сѣѣ зев колантор. Олѣм костын-ѣд мѣ ог нѣга вылыс гѣжасѣ. Выдлун колѣ аслыд, ас јурнад ѣттор-мѣдтор пасјавны. А сетѣ велалан сѣмын сочиненъѣас гѣжѣмѣн. Сѣѣн мѣ којмѣд группалы программаѣ сујѣм сочиненъѣ гѣжны велѣдчѣм.

Грамматѣкаыс таѣѣ воын јонжыка ковмас вѣѣдлыны вежласана да вежластѣм кывјас вылѣ. Ѣерт, се-кѣ-жѣ ковмас тѣдмавын кыввуј да кывјыв.

Вежласѣм кывјас тѣдмалѣгѣн мѣ, медвозѣа прѣмер пыд-ѣѣ, бостѣм кадакыв. Поѣѣс ескѣ бостны ѣ емакыв, но мѣјан ногѣн кадакывјыс лѣѣ кокнѣѣджык. Тер-мѣнјас танѣ оз ло зев сѣкыдѣѣ. Велѣдыслы оз ков пыр термѣнјассаѣ заводѣтны. Буржык лѣѣ бостны кушѣмкѣ кадакыв да петкѣдлыны дѣска вылѣ гѣжѣмѣн, кыѣкѣн сѣѣ кывјыс вежласѣ кад сертѣ. Ѣерт, оз ков наѣзуѣ велѣдны кывјывјас. Сѣѣ зев сѣкыд да-ѣ бурыс сѣѣ немтор абу. Колѣ кадакыв вежласѣм петкѣдлыны таблѣтса куѣа. Сѣѣѣм таблѣтсасѣ поѣѣ вѣчны велѣдчысѣаскѣѣ ужалѣг моз. Кывјывјассѣ буржык гѣжны гѣрд чер-нѣлаѣн лѣѣѣ јона тѣдчѣдны сѣѣ чернѣлаѣн. Таб-лѣтса сертѣ таѣѣ урокјас оз лѣны сѣкыдѣѣ. Тер-мѣн „морѣа кадакывјывјас“ таѣѣ воын буржык еновѣтлыны.

Таблѣтса поѣѣ лѣсѣдны таѣѣѣм формаѣн.

1. ѢНІЈА НАѣ.

Ѣткылыда.

Ме муна

Те мунан

Сѣѣ мунѣ

Уналыда.

Мѣ мунам

Тѣ мунанныд

Наѣѣ мунѣны

2. КОЛАНКАД.

Өткалыда.

Уналыда.

Ме муні

Мі мунім

Те мунін

Ті мунінныд

Сіјө муніс

Најө мунісны

3. ЛОКТАНКАД.

Өткалыда.

Уналыда.

Ме муна

Мі мунам

Те мунан

Ті мунанныд

Сіјө мунас

Најө мунасны

Кадакыв вежласөм төдмалігөн колө бура віçөдлыны, кыçікөн гіжеөны кадакывјывјасыс. Колө гөгөрвоштыны кор кадакывјывјасө гіжеө „і“, а кор „ы“. Колан во велөдчысјас „і“ да „ы“ гіжанног еща төдмалісны - нын. Төдмалісны јуасөмјас куца. Өні ковмас сөмын щөктавны примөтитавны, кущөм јуасан почө пуктавны кадакыв вылө да кущөм шыпас „і“, алы „ы“ кывјывјасас гіжеө. Мі ногыс таçікөн мөдпөлалөмнас школьнікјас јона гөгөрвоасны кывјывјасө „і“ да „ы“ гіжөм јылыс.

Сөкыджык лоө „і“ да „ы“ кывшөрјасө гіжавны. Лыткін „ічөт школалы комі грамматиказын“ тајө гіжанног јылыс сетөма со кущөм правілөјас:

„Уна јітөда кывјасын, медвоzza јітөдыс кынçі, быдлаын пыр гіжеө „іс“, „ті“, „іт“ (оз „ыг“, „ты“, „ыт“). Школьнікјасөс тајө правілөыс јонакод падмөдлывлө. Најө гөгөрвоөны, мыј кывјітөдјас „іс“, „ті“, „іт“ сөмын таçікөн гіжеөны (а оз „ыг“, „ты“, „ыт“).

лөдны вѣт во чѣж. Сецѣм школајассѣ колѣ
воставны ѡдјѣнжык. Ѣні мѣјан велѣдѣны пыр-
на нѣль во. Сѣјѣн тајѣ программа лоѣ вѣчѣма
нѣльвова школалы. Но танѣ, медбѣрја воас, комѣ
кыв велѣдѣм ковмас нуѣдны ещѣ мѣдногѣнжык.
Ѣнѣз кыз ужјасыс мунѣ школаын. Ѣні колѣ ескѣ,
мед кыз ужјасыс мѣдѣдѣчас гортса олѣм гѣгѣрын.
Јонжыка колѣ заводѣтны кутчысны нѣгајас да
газѣтјас лыдѣдѣм вылѣ. Бѣблѣотекаса ужјас ков-
мас пуктыны зев бура. Мед ескѣ комѣ нѣга, комѣ
гѣжѣд чѣладлы сѣлѣм шѣрас пырас, мед ескѣ,
лыдѣдѣсѣм налы кутас ковны сѣз-жѣ, кыз колѣ
мортлы јуны-сѣјны.

Сѣз-жѣ і гѣжѣм јычыс. Школаыс петѣма мортлы час-
тѣ ковмылѣ крѣстаналы отсавны пѣемѣјас гѣжны,
рѣспѣскајас, зајавлѣннѣјас і с. в. сѣрт, нѣлѣд
группаын тацѣм велѣдѣчѣмјасас ковмас чорыд-
жыка кутчысны.

Грамматѣкаыс, колѣн воас моз-жѣ, ковмас чорыджыка
тѣждысны кыввежласѣмјас јылыс. Ковмас гѣгѣр-
воыштны, кызѣкѣн вежласѣны емајас. Паѣеж
кывјас да емакывјывјас, оз ков наѣзует велѣдны.
Буржык тѣдмѣдны таблѣтса куѣа, кызѣкѣн мѣ вѣс-
тавлѣм кадакывјас јылыс. Лыд петкѣдлыс емајас
тѣдмавыны оз-жѣ ло зев сѣкыд. Најѣ вежласѣны
сѣзѣ-жѣ кызѣ мукѣд емајасыс.

Та бѣртѣ позѣ сувтлыны вежластѣм кывјас вылѣ
(Нѣмтан).

Јонжыка ковмас тѣдмавыны кывбѣрјас. Важѣн кывбѣр-
јас воѣвылѣ вѣлѣ пуктасѣѣ жеңыд тѣре. Ѣні шу-
ѣсны гѣжны жеңыд тѣретѣг. сѣрт, танѣ ѣнѣз-на
абу нѣкущѣм чорыд гѣгѣрвоана правѣлѣјас. (Му-
кѣд дырјѣ мѣ гѣжѣам „морт-јылыс“, а ог „морт
јылыс“, сы-моз-жѣ баксѣ, а ог сы моз-жѣ бак-
сѣ). Школьнѣкјаслы сѣкыдкод лоѣ тајѣ ступѣн
вужны. Но мѣ ногѣн і тајѣ вылѣ правѣлѣыс јона-

һин важ сертіыс кокһөддө ужсө. Тіре пукталом вөлі мучітө велөдчыясөс. Өні кывбөрјас воэвылө тіре оз пуктыссы. Школьнікјаслы оз ков зев дыр думажтны тірејас јылыс. А гіјас-кө кущөмкө кыв (шуам „морт-код“ „пон јылыс“ „лабіч улө“ і с. в.) тіреөн, лібө өтлаө зев ыжыд ышыбка оз ло. Өні важ һігајасыс ставыс - на гіжалөма тірејасөн. Серт, велөдчыс тајө војас тіре пукталом јылыс кутас сорласелыны. Но школајасын өніја восян-һин колө школьіејасөс нуөдны выл тујјасөд, кодөс вөлі сөталөма тавоса лінгвістическөј конференціја.

Таыс өтдор программаө һөшта лоі сүјөма кывбөрјас. Кывбөрјас костө пуктасөө жеңыд тіре. Тајө јон-жыка ковмас төдмөдны оз правілөјас серті, а гіжөмөн да петкөдлөмөн.

Мукөд вежласана да вежластөм кывјасөө программаө ез ло сүјөма. Колі бокө урчітан, јітөдкыв, сор-һикосткыв і мукөд. Зев сөкыдыс тајө кывјасөө гіжігөн һөмтор абу. Сіјөн мі најө программаө ег пыртө. Мед најөн төдмасасны мөд ступенґса школајасын. Тані ічөт школаын сіз-һин кадыс зев еща. Медгырысө лоі бөстөләма. Уна терміныс да унапөләс кывјасыс сөмын зүглөны велөдчыясөө.

Мі могыс, тајө программа-кө школајас вермасны нуөдны, ыжыд шаг лоө вөчөма воэө. Еща көт өтік ногөн заводітам комі грамматикасө гөгөрвоны да комі грамотасө шөдөдны. А сіјө зев колантор. Серт, воыс-воө мі кутам быдмыны, воыс-воө ковмас вылторјас пыртавыны программаө да мукөд һөлүчкіјасөө шыблавны. Сіјө абу лок. Сіјө петкөдлө міјансыным быдмөм.

Тајө программа вылө колө візөдны кызі медвоэґа шаг вылө. Верміс тані лоны уна һөлүчкіјас, но тајө медвоэґа шагсө колө вөлі вөчны. Вөгөгөрја

школаса ужјасыс петкӧдлас, кушӧмторјас колӧ тајӧ программыс бостны, а кушӧмӧс шыб-лавны.

Артѣла ужӧн во-мӧд мыгѣи мѣјан коми школајасӧ арт-мас бур программа.

Ѣ. Борисов.

Література:

а) Чѣладлы.

1. Іяла Вас — Ічӧт школалы коми грам-матіка.
2. „ — Коми грамматіка.
3. Став лыддысан ыгајас, кодјасӧн велӧд-чӧны группајас.

б) Велӧдылы.

- В. Лыткин — Материал по коми грамматике.
В. Молодцов — Принципы правописания (как материал, а не как руководство).
Резолюции Коми лингвистической конфе-ренции о принципах употребления де-фисов.

инв. № 506/

дОНЫС 35 ур

46426

КОМН-3

3-1762